

בענין שבת, גרמא, וכוונה בנזיקין

1. Restatement (Second) of Torts § 35 (1965)

(1) An actor is subject to liability to another for false imprisonment if

(a) he acts **intending to confine the other** . . . within boundaries fixed by the actor, and

(b) his act **directly or indirectly results** in such a **confinement** of the other, and

(c) the other is conscious of the confinement or is harmed by it.

2. Restatement (Second) of Torts § 44 (1965)

To make the actor liable under the rule stated in § 35, **it is only necessary that he intend to confine the other . . . or that he know that such confinement will, to a substantial certainty, result.** The actor's motives in so confining the other are immaterial. Therefore, it is not important that he did not act maliciously or from motives of personal hostility or desire to offend the other.

3. גמרא בבא קמא ס'.

תנו רבנן ליבה ולבנה הרוח אם יש בלבביו פדי ללבונה חייב ואם לאו פטור. אמאי ליהוי פזורה ורוח מסייעתו. אמר אבני הכא במאי עסקינן כגון שליפה מצד אחד ולבנתו הרוח מצד אחר רבא אמר כגון שליפה ברוח מצויה ולבנתו הרוח ברוח שאינה מצויה רבי זירא אמר כגון דצמרה צמורי. רב אחשי אמר פי אמרינן זורה ורוח מסייעתו הני מילי לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזיקין פטור.

4. רש"י בבא קמא ס'.

מלאכת מחשבת – נתקיימה מחשבתו דניחא ליה ברוח מסייעתו.

5. רשימות שיעורים בבא קמא ס'.

רש"י ד"ה מלאכת מחשבת. ז"ל נתקיימה מחשבתו דניחא ליה ברוח מסייעתו עכ"ל. אליבא דרש"י מלאכת שבת שונה מנזקין כי מדין מלאכת מחשבת בשבת מצטרף מעשה הרוח אל הגברא וכאילו עשה את כל מעשה הזרייה בעצמו. ואילו בנזקין מעשה הרוח אינו מצורף לגברא ואינו חייב עבור עשיית האש שעשתה הרוח. . . . הרא"ש (סי' י"א) וז"ל מידי דהוה אזור ורוח מסייעתו כו' דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אע"פ דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזיקין פטור עכ"ל.

6. בבא קמא פ"ג

מתניתין: החובל בחבירו חייב עליו משום חמשה דברים בנזק בצער בריפוי בשבת ובנזקת.

7. רמב"ם חובל ומזיק א' ח'

ומגנין שהוא חייב בשבת בפני עצמה וריפוי בפני עצמו, שנאמר "רק שבתו יתן ורפא ירפא".

8. שמות כ"א: י"ט

אם יקום והתגלה בחוץ על משענתו ונקמה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא:

9. גמרא בבא קמא פ"ה:

מקלל דמשפחתו להו שלא במקום נזק שלא במקום נזק היכי משפחתו להו. צער פדקתני צער פנוא
בשפוד או במסמר ואפילו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה ריפוי דהנה פאיב ליה מידי וסליק
ואייתי ליה סמא חריפא ואחוריה לבישריה דצריף לאותבי ליה סמא לאנקוטיה גוונא דבישריה. שבת
דהדקיה באינדוונא ובטליה בושת דרק ליה באפיה.

10. קונטרס דינא דגרמי לרמב"ן

... שהרי שבת חייבה עליו תורה בדהרזקיה באנדוונא ובטליה (ב"ק פ"ה ע"ב) אלמא היזק ניכר הוא.

11. רמב"ם חובל ומזיק ב' ג'

כוואו בשפוד או במסמר על ציפורניו במקום שאינו עושה חבורה ולא מעכב מלאכה, משלם את הצער
בלבד. השקוהו סם או סכו סם ושינה מראה עורו, משלם לו ריפוי בלבד עד שיחזור מראהו כמות
שהיה. אסרו בחדר, נותן לו דמי שבת בלבד. וכן כל כיוצא באלו:

12. טור חושן משפט ת"כ: י"א

אסרו בחדר ובטלו ממלאכתו נותן לו שבת בלבד וכתב א"א הרא"ש ז"ל דוקא שהכניסו בחדר וסגר
החדר עליו אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו ומנעו מלצאת הוי גרמא בנזקין ופטור מדיני אדם:

13. שולחן ערוך חושן משפט ת"כ: י"א

הכניסו בחדר וסגר הדלת עליו ובטלו ממלאכתו, אינו נותן לו אלא שבת בלבד. אבל אם היה כבר
בחדר וסגר עליו מלצאת, הוי גרמא בנזקין ופטור מדיני אדם.

14. אבני נזר הלכות שבת מלאכת צד סימן קצד

[מצורף]

פטור מפני שקדמה צידה למחשבה אין לך שיהי' חייב אלא המתכוין לצוד. אבל קדמה צידה למחשבה פטור עיין שם. נסתפקתי בזורק חץ צבהמה שלא צכוונה וקודם שהגיעה החץ אל הצבהמה נודע לו ונתכוין להורגה אי אמרינן גם כן שפטור שקדמה זריקת החץ למחשבה. או דילמא כיון שקדמה מחשבה להריגה חייב:

(יד) ועיין בזבחים (דף ט"ו.) דמהני מחשבה מדפריש דם עד דמטא לאויר המזבח אף על גב שצבר עשה המעשה והדם ניחו מאליו למוצא. ובסוף פרק בית שמאי [שם מו.] מדמי הש"ס מחשבה דשבת למחשבה דקדשים. אם כן נראה דצבת כהאי גוונא נמי מהני מחשבתו ודו"ק:

סימן קצד

(א) כתב הרשב"א [קו.] שצירושלמי משמע שאפילו נעל ונתכוין לשמור הצבי כל שנתכוין לשמור ביתו אף שעל ידי כך ניגוד הצבי בתוכו מותר. וצ'לצד שלא יתכוין לשמור הצבי צ'לצד. והר"ן [גד' הרי"ף ל"ח.] צווח על זה ככרוכיח וזה לשונו ודבריו תמוהים צעיני הרבה האיך אפשר שאפי' צמתכוין לנעול צעדו וצ'עד הצבי מותר. וכי מפני שצריך לנעול ביתו נחיר לו לעשות מלאכה צ'צבת. ולא עוד אלא שאפילו אינו מתכוין לשמור הצבי. כל שידוע שהצבי צ'תוכו. ושאי אפשר לו שלא יהי' הצבי ניגוד צ'תוכו אסור דהוי פסיק ריש':

(ב) וז'ה לי ימים צ'צבתי ליישב דעת הרשב"א צ'אינו מתכוין לצוד הצבי אף דהוי פסיק ריש'. דלכאורה הוי גרמא כיון שאינו עושה מעשה צ'גוף הצבי. וכבר כתב הר"ש ז"ל [צ"ק פ"ח סי' ג'] צ'הדקי' צ'אנדרונא. דדוקא צ'הכניסו לחדר וסגר הדלת עליו חייב. אבל אם נכנס מאליו וסגר עליו הדלת פטור, ופסק כן צ'שלתן ערוך [ח"מ סי' מ"ב סעי' י"א]. ואם כן כהא נמי למה יתחייב צ'נעילת הדלת. הא כתיב לא תעשה כל מלאכה הא גרמא שרי [שבת קכ:]. ועל כורחין לחלק כדמחלק ר' אשי צ'בא קמא (דף ס'). צ'זורה ורוח מסייעתו אף צ'צנוקין כהאי גוונא הוי גרמא צ'צבת חייב משום דניחא לי' צ'הכי דמלאכת מחשבת אסרה תורה ולהכי איכוין. והכא נמי כיון שנתכוין לצוד הצבי. מה שאין כן כשלא נתכוין הוי גרמא. ופסיק ריש' לא מהני לחשוב גרמא כמעשה. וראי' מדברי אבן העזר סימן שצ"ח צ'מעמיד בהמתו על המחוצר אף צ'צנוקין כהאי גוונא מויק ממש וקל וחומר צ'צבת. אלא משום דעיקר מחשבתו לא הי' לקצירה אלא שחבל ואף דפסיק ריש' הוא. לא מהני להחשיבו כמתכוין:

(ג) ואפילו נתכוין גם לשמור הצבי. יש לומר שמוותר כמו הכניסה לרבקה שתיק ותדוש דפטור. ופרש"י [גרי"ן ג.] דאהכנסה לא מחייבין לי' דיכול לומר לטובה נתכוונתי

סצירא לי' כשמואל דמשמר לאו כעושה מעשה. על כן שפיר הי' יכול לצבור דמקיים כמוליד. וטעמא דמתניתין משום שאין עושה מעשה אבל כשמקיים צ'מעשה אסור. ומכל מקום מדכתבו הרי"ף והרא"ש להא דרבה משמע דקיימא לן כן:

(ח) ומבאין נראה לי ליישב קושיית החוס' יום טוב צ'מתניתין צ'בא השני וישב צ'צדו אף על פי שעמד הראשון כו' דאי אפשר לשני למלאות מקום הראשון לצ'לתי חת המקום פנוי ק'ת. וכשיושב השני הרי הוא צ'ד מחדש. ולפי מה שצ'צבתי יש לומר שהליכת הראשון ושיצת השני צ'בת אחת. ואף שמקיים הצידה צ'מעשה יציבתו. שלולי יציבתו הי' נפסק הצידה אז. מותר. דמקיים הצידה אפילו צ'מעשה מותר:

(י) וראיתי להמגן אצרהם סימן שט"ז ס"ק י"א שהשיג על התוספות יום טוב דאוסר כשצבר הלך הראשון. אלא אפילו צ'בר הלך הראשון מותר לשני לישב. וכתב על החוס' יום טוב דלשון הר"ן אטעיית' עיין שם. וצ'מתילת כבוד המגן אצרהם דברי החוס' יום טוב צ'צורים וצ'צרי קשים. שהרי מפורש צ'ר"ן שלאחר שהותר הקשר אסור לנעול הדלת. ומה חילוק צ'ין זה לזה. ועוד מפורש צ'תוספתא [פ"ג ג'] [צ'צרי החוס' יום טוב וזה לשון התוספתא, הצ'ד צ'בי צ'חצר שיש לה שני פתחים פטור נעל הראשון את הפתח וצ'א השני ונעל את הפתח השני חייב והראשון פטור. חזר הראשון ופתח ונעל הראשון חייב על צידה שני'. פירוש צ'צדו שנית. הרי דאף שהי' צ'בר נעול מתחילה. מכל מקום כשפתחו וחזר וסגרו חייב. ודברי המגן אצרהם הם קשים וחם ושלום להחיר איסור סקילה:

(יא) ומה שהוקשה להמגן אצרהם דאטו מי שיש לו תרנגולת צ'תוך צ'יתו ונפתחה הפתח יהי' אסור לקוחתו, אי צ'עינא אמינא אין הכי נמי. ואפשר להחיר צ'זה כיון דלכל היותר אין צ'תי ועוף שצ'רשותו רק איסור דרצ'ן. דחי' ועוף שצ'רשותו פטור רק שיש אומרים אבל אסור. וצ'דרצ'ן מהני מה שהי' נעול מתחילה ודעתו לחזור ולהסגירה. כמו נטל הקדירה מעל גבי כירה גרופה וקטומה צ'צבת מותר להחזירה. אף שלהעמידה צ'תחילה אסור דמחזי כצ'צ'ל. וכן צ'רטי' שפירשה מעל גבי המכה. אבל לא צ'איסור תורה, שהרי צ'לא נצ'צ'ל כמאכל צ'ן דרוסאי אם נטלה אסור להחיר כצ'צ'אר צ'כל הפוסקים ופשוט:

(יב) עוד יש לומר דהכא לכולי עלמא מותר משום דבר שאינו מתכוין. ולא חשיב פסיק ריש'. דאינה צידה צ'רורה. שהרי צ'לאו הכי חשובה ניצודת מן התורה. וכמו צ'צ'ורים דלא חשיב צידה צ'רורה דאפשר שיצ'רתו אף שעל פי דין חשוצים ניצודין ומה צ'בק שיצ'רתו אחר כך. מכל מקום לא הוי צידה צ'רורה. הכא נמי כיון שעל פי רוב אף אם לא יסגור הדלת ישאר צ'רשותו לא הוי צידה צ'רורה שיחשב פסיק ריש':

(יג) בתוספתא [פ"ג י'] ישב האחד על הפתח ונמנא צ'בי צ'תוכו אף על פי שמתכוין לישב עד שחשך

והוי כאלו עשה מעשה צצבי. אבל אם העיקר לשמור חפציו שוב פטור משום גרמא:

ה) **איברא** דקשה לי על מה שחילקתי דכחורת כיון שנטל אל הדבורים כשעשה מעשה כחורת כאלו עשה מעשה דדבורים, מהא דאמרינן בפרק החובל [ג.] לענין בושת דרק לי באפי' חייב. ואם רקק צבגדו הוי כביישו דדבורים ופטור. וכמב הרא"ש [סי' ט"ו] דכתיב והחזיקה במבושיו אינו חייב אלא על בושת גופו עיין שם. והא בגדיו טפלים וצטלים אל גופו כדאימא בשבת (דף קמ"ב.) המוציא אדם וכליו וסנדליו צרגליו וטבעותיו באצבעותיו פטור פ"ט דבגדיו צטלי לגבי. אלמא דהיכי דבעינן שיעשה מעשה בגופו לא מהני בעשה דבצר הבטל לגופו ואם כן מוכח מההוא דכחורת דאף דאין עושה מעשה בגוף דצר הניאוד חייב אפילו בפסיק ריש':

ב) **מ'הן** יש לומר דבגדו לאו כגופו דמי לגמרי ופטור משום בושת. דלא מצינו בתורה רק והחזיקה במבושיו גופו ממש. ובשבת עיקר המלאכה מצואר צמשה הגד צבי לבית ועל צפניו. הרי גמר המלאכה שלא בגופו [ועיין לקמן בתולדות יצדה]. ומסתמא כן ה' צמשכן. ומכל מקום אינו חייב אלא בעשה מעשה דבצר הבטל לגופו. והאי גוונא כמב' התוס' [עג:] בגידולי קרקע דבעלי חיים גידולי קרקע הן ולגבי גידולי קרקע ממש לא חשיב בעלי חיים גידולי קרקע. והכא נמי יש לומר דתרי גוויי גופו הן. מיהו לפי זה נריך לומר דאדם שיצב על הפתח נמי בטל אל הצבי. דאם לא כן אדם שיצב על הפתח ומלאהו למה יתחייב וזה דוחק. ולפינו יתבאר בארוכה ודו"ק:

סימן קצה תולדות צידה.

א) **הנה** צירושלמי [נג.] הא דלא תני מושיט באצות מלאכות שכל אצות יש להן תולדות. וזו אין לה תולדה עד כאן. והנה למלאכת צידה לא מצינו צבצלי וצירושלמי שום תולדה. וראיתי בספר יראים להר"א ממין [סי' רעד, דף קלו:] שכתב תולדה לצד הא דתנן ישב האחד על הפתח ולא מלאהו וצא אחר ומלאהו השני חייב. והנה יש לעיין בדעתו אם נעל הפתח יתשב אצ או תולדה. וצ"מ צ"מ [פ"י הכ"ג] משמע קצת דהוי תולדה מדכתב דין נעל אחר שכתב תולדה לצד. וגם בתחילת דבריו [ה"ט] הא דחי' ועוף כו' כ"צ דף אחר צבי עד שהכניסו לחדר ונעל צפניו או שצד נפור למגדל ונעל צפניו חייב. ואם הנעילה לצד הוי אצ מלאכה. אם כן ההכנסה לחדר אינו מכלל המלאכה כלל. דכלא נעילה לאו כלום. והנעילה לצד אצ מלאכה. אלא ודאי דלא הוי אצ אלא כעין שהי' צמשכן הכנסה ונעילה יחד. ונעל לצד הוי תולדה. [ונפקא מינה בזה לענין קס לי' דרצבה מיני'. דאם הויק בשעת הכנסה יפטור דאף הוא מכלל האיסור אם נעל אחר כך. דומיא דעקירה

הודפס מאתר אוצר החכמה

שתיק ואמחשבה גרידתא שנתכוין אף שחדוש לא מחייב דהוי גרמא. הרי דכיון שלא דש צה צידים רק בגרמא הכנסתו. כל שאין מוכח מהכנסתו הוי מחשבה בעלמא גרמא. כמו כן סבירא לי' לרש"א צנעל צפני' דהיכי דעשה צצציל הצבי לצד הוי מעשה. אבל כשנעל גם לצורך ציתו הוי רק מחשבה ופטור:

ד) **ובסוף** דצריי דחימי הרא"י מהכניסה לרצקה ומסקנת דצריי ה' דצנתכוין גם לצבי אסור. אבל צנתכוין לשמור ציתו לצד אף שידע שיש שם צבי מותר. כל זה העליתי מכמה שנים:

ה) **ובעת** אני רואה שהרא"י מהרא"ש אינה ראי' כלל. שהרא"ש כתב [שם] דכי היכי דפרץ גדר צפני בהמה ויצאתה ונאצדה פטור כמו כן צנעל ומתה צרעב. והיינו שהרא"ש מדמי מה שנתבטל ממלאכתו אחר כך למתה הבהמה אחר כך צרעב. על כן מדמי ליצאתה ונאצדה שפטור אצצידה שאחר כך. כמו כן פטור על מה שנתבטל אחר כך. ועוד דהדקי' באנדרונא הוי כמו מצמאם צנוקין דחייב שצבשו שלא יוכל לצאת מצית לעשות מלאכתו. וצמאם כתבו התוספות צנסהדרין (דף ע"ו.) דלא מחייב אלא צשהיוק מזומן מיד. אבל לא צנוקין לצבא אף דהוי כעין חיו. **הכא נמי לא מחייב צנעל שלא עשה מעשה בגופו** אף דמכחו לא יוכל לצאת והוי כמו חיו. **וכל זה צנוקין. אבל בשבת שצידתו מיד. שפיר יש לומר דחשוב מעשה** נעילת הדלת ויתחייב:

ו) **ומבל** מקום יש לומר שהרש"א סבירא לי' דנעילת דלת לא חשיב מעשה צצצבי. ולפי זה יש לומר אפילו צנתכוין גם לצבי מותר, דהנה קשה לדעת הרש"א מסוגיא דמשלין [צ"ה] דף ל"ו.) דמקשה לר' יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דצר הניטל. מהא דתנן פורסין מחללת על גבי דבורים צצצבת צחמה מפני חמה וצגשמים מפני הגשמים וצלצד שלא יתכוין לצוד. ומשני דאיכא דבש. ומקשה תינה צימות החמה דאיכא דבש. צימות הגשמים דליכא דבש מאי איכא למימר. ומשני לא נצרכא אלא לאותן שתי חלות. הרי מצואר דאף שמכסה לצורך הדצש צנתכוין גם לצוד אסור. עוד מצואר שם דאפילו צנתכוין רק צחמה מפני החמה רק צצודאי יצודו אסור משום פסיק ריש'. וכן כתבו התוספות והרש"א שם ועיין שם צמהרש"א. והרי המכסה פי הכחורת כמו נעל הצית ואסור אפילו צפסיק ריש':

ז) **וצריך** לומר כיון שהכחורת צטל אל הדבורים וטפל אליו [כמו מוציא חי צכלי פטור על הכלין חשיב הכחורת כמו הדבורים עצמם וכאלו עשה מעשה דדבורים. ואף דאיכא דבש. הלא השתי חלות גם כן לצורך הדבורים. והרי הדבורים עיקר יותר מהחלות. והרי קיימא לן צצקיס לצבר האסור ולמותר דאזלינן בתר החשוב. ואם כן נעשה הכחורת צקיס אל הדבורים. ואפילו צימות החמה דאיכא דבש. גם כן יש לומר שהדבורים חשובים יותר. ואם כן ניחא דצרי הרש"א אפילו צנתכוין גם לשמור הצבי. דסבירא לי' להרש"א דלעולם אפילו צנתכוין הוי גרמא, רק צנתכוין צנעילת הדלת לשמור הצבי לצד. הרי עשה הדלת צקיס אל הצבי

אבני נור המפואר - א) אורי"ח / בורנשטיין, אברהם בן זאב נחום [עמוד 208] {2892}

15. לבוש חושן משפט סימן תכ

הכניסו בחדר וסגר דלת עליו ובטלו ממלאכתו, אינו נותן לו אלא שבת בלבד. ודוקא הכניסו וסגר הדלת **שעשה מעשה מגופו**, אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו הדלת שלא יוכל לצאת לא הוי אלא גרמא ופטור מדיני אדם.

16. רשימות שיעורים בבא קמא פ"ה:

גמ'. שלא במקום נזק היכי משכחת להו כו'. מהגמרא משמע שיש נ"מ בין צער וריפוי לבין שבת ובשבת. דבצער כשצערו במקום שאינו עושה חבורה, וכגון שכוואו בשפוד או במסמר ואפילו על צפורנו, הרי הוא חייב דכיון שעשה מעשה חבלה בגופו של הנחבל הו"ל חובל ועבר בלאו דלא יוסיף. והוא הדין בריפוי שלא במקום נזק, וכגון שרפא אותו בסמא חריפא ואחוריה לבישריה, חייב מכיון שעשה מעשה חבלה בגוף הנחבל הו"ל חובל וחייב לרפאותו. ואילו במקום שלא עשה מעשה חבלה בגוף הנחבל פטור מצער ומריפוי.

שאני שבת דבהדקיה באינדרונא ובטליה חייב ובושת דברק ליה באפיה חייב **ואע"פ שלא עשה מעשה חבלה בגופו של הניזק. ולכאורה הביאור הוא שצער וריפוי מחייבים דוקא מדין חובל, ואילו שבת ובשת מחייבים בלי חלות שם חובל, וצ"ע בזה.**

17. רא"ש בבא קמא ח':ג'

שבת דהדקיה באדרונא ובטלו ממלאכתו נותן לו דמי שבתו. **ומסתברא דמיירי שהכניסו לחדר וסגרו בתוכו.** אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו הפתח גרמא בנזקין הוי כמו פורץ גדר בפני בהמת חבירו ויצאה ונאבדה דאמרינן לעיל בפ' הכונס (בבא קמא דף נה:): דפטור מדיני אדם. ומה לי פורץ גדר ונאבדה ומה לי גודר ובפניה ומתה ברעב. וכה"ג כתבו התוס' בפרק אלו הן הנשרפין (סנהדרין עז.). גבי כפתו במקום שסוף חמה לבוא או סוף צינה לבוא דפטור שאם הביאו ממקום אחר וכפתו שם חייב:

18. תוספות סנהדרין ע"ז.

סוף חמה לבא כו' – דלא רבי רחמנא מצמצם אלא במקום שהתחיל בו ההיזק כבר ומיהו אם כפתו בפנים והביאו במקום שסוף חמה לבא וסוף צינה לבא נראה דחייב למ"ד אשו משום חציו דלענין מיתה נמי מחייבין באשו משום חציו כדמוכח בכיצד הרגל (שם דף כב. ושם) ואין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש כדמוכח בריש הכונס (שם דף נו. ושם) דפריך אי דמטא ניהליה ברוח מצויה בדיני אדם נמי ליחייב

19. גמרא בבא קמא נ"ה

תנא אמר רבי יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וסייב בדיני שמים ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והפופף קמתו של חבירו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר להעיד והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו.

אמר מר הפורץ גדר בפני בהמת חבירו היכי דמי אילמא בכותל פריא בדיני אדם נמי ניחייב אלא בכותל רעוע.

20. רש"י בבא קמא נ"ה

פטור מדיני אדם – קסבר גרמא בנזקין פטור.

21. רא"ש בבא קמא ו'ב'

תניא ד' דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ואלו הן. פורץ גדר לפני בהמת חבירו. ומוקי לה בכותל רעוע. ופטור מדיני אדם אכותל ואבהמה; אכותל משום דעומד ליסתר ואבהמה משום דהוי גרמא בנזקין וחייב בדין שמים אבהמה לפי שגרם לו הפסד בהמתו.

22. רא"ש בבא בתרא ב'י"ז

ויש לחלק דכל היכא דהוא בעצמו עושה ההיזק לממון חבירו וברי היזיקא מיקרי דינא דגרמי וחייב....

אבל כל הני הוו גרמא בעלמא . . . וכן פורץ גדר ממילא היא יוצאה ונותן סם המות לפני בהמת חבירו אין מאכילה ומבעית חבירו איהו הוא דמבעית אנפשיה

... ועוד יש לחלק דכל היכא דההיזק נעשה מיד בשעת מעשה נקרא דיני דגרמי

... אבל המסלק את הכרים בשעת סילוקו עדיין לא נשבר הכלי עד שיגיע לארץ וכן שיסה עד אחר שיסוי לא ישוך וכן השולח את הבעירה בשעה שנותנה לחרש אין מזיק וכן פורץ גדר עד שתאבד הבהמה

23. גמרא קידושין כ"ד:

בדתנא המבעית את חבירו פטור מדיני אדם וסייב בדיני שמים כיצד תקע באזנו וחרשו פטור אחרתהו ותקע באזנו וחרשו סייב.

24. גמרא בבא קמא צ"א.י"ב

בדתנא המבעית את חבירו פטור מדיני אדם וסייב בדיני שמים כיצד תקע באזנו וחרשו פטור אחרתהו ותקע באזנו וחרשו סייב.

25. טור חושן משפט שפ"ו:ג'

ור"י פ"י כיון דקיי"ל דגרמא בנזקין פטור וגם קיימא לן כמאן דדאין דינא דגרמי צריך לחלק ביניהם והיוצא מכלל דבריו דשורף שטר חבירו והמוכר שטר חוב וחזר ומחלו ומראה ממון חבירו לגוי ומראה דינר לשולחני ואומר לו טוב הוא ונמצא רע ומסכך גפנו על תבואת חבירו ואסרה ודיין שדן וטעה וחיוב שלא כדין בכל אלו חייב משום דינא דגרמי אבל המסלק כרים מתחת כלי שזרק חבירו והדוחף מטבע חבירו עד שנפל לים או שפיחס צורתו והנותן סם המות לפני בהמת חבירו והשולח בעירה ביד חרש שוטה וקטן והפורץ גדר בפני בהמת חבירו והטומן קמת חבירו מפני הדליקה והמבעית את חבירו או שתקע באזנו וחרשו וליבה ולבתו הרוח ושיסה בו את הכלב כל אלו פטורים משום דינא דגרמי וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל:

26. שולחן ערוך חושן משפט ת"כ:כ"ה

צַעַק בְּאֲזָנוֹ וְחָרְשׁוֹ, פְּטוֹר מְדִינֵי אָדָם וְחַיִּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. אֶחָזוּ וְתַקַּע בְּאֲזָנוֹ וְחָרְשׁוֹ, אוֹ שֶׁהִכּוּ בְּאֲזָנוֹ וְחָרְשׁוֹ, נוֹתֵן לוֹ דָּמֵי כֶּלֶוֹ אִם אֵינּוּ בְּעַל אֲמָנוֹת. וְאִם הוּא בְּעַל אֲמָנוֹת וְרָאוּי עֲדִין לְאוֹתוֹ אֲמָנוֹת, רֹאִים כְּמָה נִפְתָּחוּ דָּמָיו וְנוֹתֵן לוֹ.

27. סמ"ע חושן משפט ת"כ:כ"ה

פטור מדיני אדם כו' – דכל שלא אחזו לעשות מעשה בגופו גרמא בעלמא מיקרי ומ"מ חייב בדיני שמים כיון שנחרש בסיבתו:

28. פרישה חושן משפט ת"כ:י"א

הוה גרמא בניזקין וכיוצא בזה כתב לעיל בסגירת בית חבירו ולא דר בו בסימן שס"ג בשם הרא"ש:

29. סמ"ע חושן משפט ת"כ:י"א

הוה גרמא בניזקין דומה לזה כ' הטור והמחבר [והרב] לעיל בסי' שס"ג בסגירת בית חבירו ומעכו מלדור בו ע"ש:

30. רא"ש בבא קמא ב'ו

פרי"י דה"ה נמי בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דפטור כיון דלא נהנה אף על פי שגרם הפסד לחבירו דאפילו גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו אין זה אלא גרמא בעלמא

31. קצות החושן חושן משפט שס"ג:ו'

והבדיל בין השוין דאהדקי' באנדרוניה נמי מחייב במה שלא יוכל אח"כ להשכיר את עצמו ונימא שאין ההיזק מתחיל עכשיו אלא דלא קשה מידי דודאי גבי אדם באדם התורה רבתה לחייבו בד' דברים ואפילו שבת שלא במקום נזק אבל בנזקי שור לא חייבו התורה אלא בנזק בלבד מש"ה בנועל בביתו דליכא דין נזק אלא במה ששובת החנות ממלאכתו ואין דין שבת באדם דאזיק שור או שאר ממון

32. קצות החושן חושן משפט שפ"ח:ז'

ותדע שיש חילוק בין נזקי גופו לנזקי ממון כה"ג מטעמא דפרישית שהרי שבת דאדם אם סגרו בחדר ובטלו ממלאכתו חייב שהרי ד' דברים שייכי באדם ושבת אחת מהן ואם סגר בהמה בבית ובטלה ממלאכתה פטור לד"ה וכו' וה"ט משום דע"י ממון הפסיד ממון אחר פטור ומש"ה פטור אפי' לר"מ עכ"ל

.... ולכן נראה דברי המרדכי דמחלק בין גרמי דממון לגרמי דאדם ומשום דאשכחן אדם באדם דמשלם שבת וריפוי אע"ג דשבת וריפוי אינו אלא גרמא...

אלמא חייבי התורה אדם באדם בנזקי גרמי ואפילו דיני דגרמי דפטור לרבי מאיר כמו שבת וריפוי דפטור בבהמה אבל באדם חייב וא"כ מה לי אהדקי באנדרוניה דחייב לשלם השבת אע"ג דלא אזקיה מידי אלא שבטלו ממלאכתו וגרם לו הפסד ממון ה"נ גורם דליהדקי' באנדרוניה נמי חייב כיון דעיקר חיובו דשבת וריפוי אינו אלא גרמא ומש"ה אפי' לרבנן חייב בגרמי דאדם באדם

אמנם בעיקר דברי המרדכי לבי מהסס לו' אדם באדם חייב בנזקי גרמי ומשום דאע"ג דאשכחן דחייבו התורה בשבת וריפוי היינו נמי הכא דעשה מעשה בגופו דאז חייב בריפוי ושבת הנעשה ע"י מעשה בידים אבל היכא דתחלתו לא נעשה אלא ע"י גרמא אדם באדם נמי פטור וראיה מהא דתנן המבעית חבירו ותקע באזנו פטור משום דאינו אלא גרמא

33. רמב"ם נזקי ממון ד'ב'

הפורץ גדר לפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה, אם היה גדר חזק ובריא, חייב, ואם היה כותל רעוע, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

34. מגדל עוז נזקי ממון ד'ב'

(ב) הפורץ גדר לפני בהמת חבירו עד וחייב בדיני שמים: כתב הראב"ד ז"ל לא ידענו מהו וכו':

ואני אומר כמה פעמים כתבתי בחבור הזה כי ר"מ ז"ל מחזור לכתוב לשון התלמוד מכמה טעמים וכן עשה בזה דגרסינן לה ר"פ הכונס (דף נ"ה:) תניא אמר ר' יהושע ד' דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו כו' ומהדרינן עלה היכי דמי אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב אלא בכותל רעוע ע"כ. ויפה עשה שהרי לא בא הוא לפרש בחבור

הזה אלא לחבר בקצרה אורך הגמרא ומה שיפרש כל אחד לשון הגמרא יפרש על לשונו אשר גם פעמים רבות ידע לבו כי הפירושים רבו והוא האמת כי רש"י ז"ל פירש הפורץ גדר וכו' ויצאה הבהמה וברחה בדיני אדם נמי ליחייב מיהא אכותל דהא בידיים עבד ואבהמה ליכא למימר דהא תנן פרצוה ליסטים פטור עכ"ל. ומקצת רבותינו בעלי התוס' ז"ל פירשוה גם אבהמה והא דלא מיחייב במתני' אף בהוציאוה ליסטים אלא א"כ הכישוה כדמוקי לה בגמרא תירצו דהתם הוא להתחייב במה שהזיקה הבהמה לאחרים ביציאתה והכא בדר' יהושע במה שהזיקה בעצמה או שנאבדה דומיא דברחה שפיל' רש"י ז"ל ומקצתם פירשו דבין אכותל בין אבהמה קאי וכל חד וחד אדשייך ביה ומש"ה סתמיה וה"נ גרסינן לה הפורץ גדר לפני בהמת חברו אינו חייב לשלם מן הדין ואין מוחלים לו מן השמים עד שישלם ע"כ זה כלל כל הפירושים ורבו על זה הדקדוקין בשיטות ולכך תפס לשון הגמרא הכולל הכל ולכך אין להשיגו בזה אדרבה ראוי לשבח ולומר יישר כחו וכח כחו שפירש מתני' דהוציאוה ליסטים אף בהזקה ודר' יהושע הזיקה לאחרים וכן פיל' הסוגיא שעמה בזה נסתלקה קושית הראב"ד ז"ל כי דייקת בה שפיר בלישני ומ"ש לפני בגז"ה משכחת לה קב ונקי.

שוב מצאתי לחכמי לוני"ל שהשיב להם על זאת וז"ל:

תשובה על הנזקין אמרתי ולא על הכותל וכן אמרוה החכמים על הנזק שאילו היו דברי ר' יהושע בן לוי על הכותל כמו שעלה על דעת מי שראיתי פירושו לא היה אומר הפורץ גדר לפני בהמת חברו אלא הפורץ גדר חברו מה ענין בהמה הכא ועוד שהביא התלמוד דברים אלו על המשנה דהכונס צאן לדיר ועוד זה שהעמיד דברי התלמוד דברי ר' יהושע שאמר הפורץ גדר לפני בהמת חברו פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים בכותל רעוע אם על הכותל אמר וכי פורץ גדר רעוע למה פטור מדיני אדם וכי יעלה על לב אדם בעולם שהשובר כלי שלם חייב והשובר כלי רעוע פטור אלא כך הדין השובר כלי שלם וחזק משלם דמי שלם והשובר כלי רעוע דמי רעוע וכן הסותר כותל חברו, ואם אכותל קאמר משלם דמי הכותל שהפסיד בין שלם בין רעוע וחייב בדיני אדם וא"ת כותל זה הרעוע עומד לסתירה הוא ומצוה קא עביד אמאי חייב בדיני שמים אלא ודאי כל המפרש כך נשתבש, ואין הדברים אמורים אלא לענין הבהמה שיצאה מפרצה והזיקה אם היה הגדר חזק ובריא הפורץ חייב בנזקיה בדיני אדם ואם היה הכותל רעוע שאינה משתמרת הפורץ פטור על זה הנזק שהזיקה הבהמה וחייב בדיני שמים שהרי גרם לבעלים לשלם הואיל והכותל רעוע כמו שביארנו שאפיל' חתרוה או פרצוה ליסטים בעל הצאן חייב ואם לא פרץ אפשר היה שלא תצא ולא תזיק ומפני זה חייב בדיני שמים. וזה שהקשיתם על דבר זה מן הליסטים שפרצו מחצית הדיר הבריאה שאין חייבין בנזקיה עד שיוציאוה אבל אם יצאה מעצמה פטורין ודאי קושיא היא זאת ושמא זאת הקושיא שיבש המפרש עד שהעמיד דבר זה בכותל עצמו וזהו פירוקה הפרש גדול יש בין ליסטים שפרצו הדיר ובין חברו שפרץ לפני בהמתו שהליסטים כוונתם לגנוב הבהמה לפיכך כל זמן שלא הוציאוה מרשות הבעלים לא נתחייבו ולא נעשית ברשותם ובעת שיוציאוה נעשית ברשותם ונתחייב בנזקיה אבל אם הניחוה שם הרי לא עשו הנזק שנתכוונו לו שהיא הגניבה ולפיכך פטורין אבל הפורץ גדר חברו אין כוונתו לגנוב ולא נתכוון אלא שתצא הבהמה ותזיק ויתחייבו הבעלים בנזקיה ולפיכך הוא חייב באותו נזק כדין כל מזיק וזהו הפרש בין ליסטים ובין פורץ בהמת חברו והרי כל הדברים נכונין ויוצאין על עיקרי הדינין עכ"ל תשובתו אות באות:

35. שיטה מקובצת בבא קמא נ"ה:

אבל הרא"ה ז"ל כתב וז"ל אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב על תשלומי הבהמה שחייב ודאי לשלם אותה כיון שנועבדה בשביל פריצת הכותל שפרץ הוא דמזיק גמור הוא אבל בכותל רעוע שהוא כל שעה ושעה עומד ליפול הילכך בדיני אדם אין בו כח לחייבו דדילמא לאו כלום עבד.

36. שיטה מקובצת בבא קמא נ"ה:

הפורץ גדר בפני בהמת חבירו. גדולי המחברים פירשו דבר זה על הנזק ולא על הכותל שאם על הכותל אפילו הוא רעוע חייב בדמי רעוע אף בידי אדם. ואם תפרש שהוא עומד לסתירה ויש כאן מצוה אם כן בדיני שמים אין כאן חיוב. אלא נראה לי הואיל ומכל מקום מתכוון הוא להזיק ולא למצוה חייב בדיני שמים. ומכל מקום הם מחזיקים את דבריהם משאר צדדים והוא שאם בכותל בריא אתה מחייבו על הכותל לבד ולא על הבהמה או נזקיה למה אמרו הפורץ גדר לפני בהמת חבירו היה לו לומר הפורץ גדר חבירו. וכן למה גלגלוה על ענין כונס צאן לדיר ויצאה והזיקה. אלא לענין הבהמה נאמר ולענין נזקיה שאם היה הכותל בריא ופורץ לפניו חייב הפורץ בנזקיה אף בדיני אדם ואם רעוע הוא הואיל ופשעו הבעלים פטור הפורץ וחייבים הבעלים שהרי תחילתו בפשיעה הוא ומכל מקום בדיני שמים חייב שאפשר היה שלא תפיל ולא תזיק. וחכמי הדורות שלפנינו הקשו על דבריהם ממה שאמרו במשנה הוציאוה ליסטים וכו' ותירצו וכו' כמו שכתוב במגיד משנה פרק ד' מהלכות נזקי ממון. ויש לחזק דבריהם שדבר זה הוא בכלל דינא דגרמי ולא בכלל גרמא בנזקין והוא שכבר ידעת שהרבה מפרשים טרחו ליישב מה הפרש יש בין דינא דגרמי לגרמא בנזקין עד שפירשו שכל שכוונותיו להזיק ושעל ידו לבד נעשה הנזק הוא דינא דגרמי כגון שורף שטרותיו של חבירו ומחל שטר חוב אחר שמכרו. וכל שאין כוונותיו להזיק או שכוונתו להזיק אלא שיש מסייע לאותו הנזק הוא גרמא בנזקין ופטור כגון מה שאמרו בפרק לא יחפור מרחיקין את הסולם מן השוכן ארבע אמות כדי שלא תקפוץ הנמייה ואם לא הרחיק ארבע אמות אין כוונתו להזיק. וכן משסה כלבו של חבירו בחבירו אף על פי שכוונתו להזיק כח אחר מעורב בו. וכן אתה מפרש את כולם על פי דרך זו. ואף בזו אנו אומרים לדעת גדולי המחברים שגרמא זו הואיל וכוונתו להזיק ושעל ידו לבד בא הנזק הרי הוא בכלל דינא דגרמי וחייב על הנזק אבל רעוע הרי פשע חבירו וגרמא עם פשיעת חבירו פטור. הרב המאירי ז"ל.

37. טור חושן משפט שצ"ו:ד'

הפורץ גדר לפני בהמת חבירו וברחה ונפסדה אינו חייב לשלם הבהמה אפילו שהיה הכותל בריא אבל על הכותל חייב והרמ"ה כתב שחייב ג"כ לבעל הבהמה לשלם בהמתו והרמב"ם ז"ל כתב שחייב לשלם בנזקי הבהמה אם הלכה והזיקה והראב"ד כתב שאינו חייב בנזקי הבהמה אא"כ הכישה והזמינה לנזק

(ז) גנבים או ליסטים שהוציאו הבהמה והזיקה חייבים בהזיקה משעה שמשכוה ואפילו לא משכוה בידיים אלא שהכוה במקל שתצא או אפילו הוציאוה בקול ואע"פ שהגנב לא קנה במשיכתו מ"מ כיון דבמקח וממכר הוה קנייה בכה"ג חייב הגנב כשגנבה ליקח אותה והנהגה אפילו בקול הוי קניין בבהמה כמ"ש בס"י קצ"ז אבל אם הוציאוה שלא לגנבה אלא כדי לאבדה מהבעלים פטורים ממה שהזיקה כיון דלא כיונו לקחתה ולא דמי למעמיד בהמה על תבואתה דחייב אף כשאין הבהמה שלו כמ"ש בס"י שצ"ד דהתם הנזק ברי אבל הכא אינו ברי שתזיק ולא הוי רק גרמא בעלמא ואין החיוב רק משום בהמתו שהזיקה וכשלא כיון לקחתה אינה בהמתו וכשהזיקה מפסיד הניזק דאין לו על מי להטיל הנזק ומיהו הבהמה עצמה כשנאבדה חייב הגנב לשלם דעליה מזיק גמור הוא כיון שהוציאה בידו או בקולו:

(ח) וכ"ש דראובן שפרץ גדר של שמעון שעמדה שם בהמתו של שמעון ויצאה והזיקה דפטור ראובן על מה שהזיקה וי"א דאפילו על הבהמה עצמה פטור כשנאבדה ולא דמי להוציאה דחייב עליה אף כשלא כיון לעכבה לעצמו זהו מפני שעשה מעשה בגוף הבהמה שהוציאה בידיו או ע"פ קולו אבל בפריצת גדר לא עשה שום מעשה בגוף הבהמה ומה שאמרו חז"ל [ר"פ הכונס] הפורץ גדר לפני בהמת חבירו אם היה כותל בריא חייב גם בדיני אדם ואם הכותל רעוע פטור מדיני אדם וחייב בד"ש לדיעה ראשונה אבהמה עצמה קאי ולא על מה שהזיקה ולהי"א דגם על הבהמה פטור קאי אכותל ומה שחייב בדיני שמים על כותל רעוע מפני שהיתה ראויה לעמוד מעט זמן עד שימצא פועלים לתקנה ולדיעה ראשונה פטור גם בד"ש על הכותל כשהיתה רעוע כיון שעומדת לנפול [תוס'] ובמה שהזיקה הבהמה פטור אפילו בכותל בריא וזהו דעת רוב הראשונים:

(ט) אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ד מנ"מ פסק דבפריצת כותל חייב אף על מה שהזיקה הבהמה ואף על גב דבהוציאוה אינו חייב בהזיקה עד שיוציאנה לגנוב וכמ"ש וכ"ש בפריצת גדר זהו בגנבים שאין כוונתם שהבהמה תזיק אבל אדם בעלמא שפורץ הגדר כדי שתצא הבהמה ותזיק הוי כוונתו להזיק וחייב בנזקיה ולפ"ז אפשר כשלא היתה כוונתו שתזיק הבהמה אלא לאבדה מהבעלים או לקלקל הגדר פטור מנזקיה גם להרמב"ם ולדינא הכריע רבינו הרמ"א בסעי' ד' שלא כדעת הרמב"ם ועמ"ש בס"י ת"ך סעי' י"ג:

(י) ונ"ל דלדינא לא פליגי הפוסקים עם הרמב"ם ז"ל ונחלקו רק בפירושא דגמרא דהנה זהו וודאי כשאדם פורץ גדר הבהמה וכוונתו כדי שתצא ותאכל התבואה או תדרסם לא גרע מכל דיני דגרמי שהנזק קרוב וברי כמו שורף שטרו של חבירו וכיוצא בזה שנתבאר בס"י שפ"ו ובלא היה כוונתו שתזיק הוי כגרמא ופטור בדיני אדם וכן כשפרץ הגדר כדי שתצא הבהמה חייב על הבהמה גם להי"א שבסעיף ח' דאין לך גרמי גדול מזה ואם לא היה כוונתו על הבהמה פטור דהוי כגרמא ודיעה ראשונה סוברת דלענין הבהמה עצמה ברי הזיקא וחייב בכל ענין [והגר"א סק"ח כתב דדווקא להרמב"ם תלוי בכוונת נזק וצ"ע וסייג מצאתי לדבריי בש"מ בשם המאירי שם]:

והנה הפירוש בין כל אלו הנזקין דגרמא פטור ובגרמי חייב ובהיזק שאינו ניכר פטור מן התורה ורבנן קנסוהו כשעשה במזיד ובגורם לממון פטור לגרמי ובמזיק שיעבודו להרמב"ם הוה כגרמי ולהראב"ד הוה כגרמא יש מרבתינו שאומרים דכולהו לפי דין התורה חד דינא אית להו וגם גרמי פטור מן התורה ולפ"ז אין לתת טעמים בכ"ז אלא דרבנן ראו לקנסו בדבר שהיה נראה להם שהוא שכיח ואין לדמות גזירות חכמים זל"ז

(ח) הפורץ כו' – מפ' אנזקיה מדהביא הגמ' אמתני' ש"מ דומיא דמתני' ואע"ג דבמתני' תנן דפטור ודוקא הוציאה חייב כמ"ש במתני' ועתוס' שם ד"ה או כו' תי' הרמב"ם והביאו מ"ע והמ"מ דכאן שאני שנתכוין שתזיק משא"כ במתני' ועבה"ג וס"ל דגרמי הוא רק שאינו חייב אלא במתכוין להזיק וכשיטתו דס"ל דכל גרמא חייב כמ"ש בס"י שפו ואינו מחלק אלא בין מתכוין או לא כמ"ש בס"י כה"ס"ג ע"ש ועמ"ש בס"י כה"ב בס"י שפח:

41. שולחן ערוך חושן משפט שצ"ו:ד'

הפורץ גדר לפני בהמת חבירו ונצאה והזיקה, אם היה גדר פריא ונזק, חייב. {ויש אומרים דאינו חייב בנזקי הבהמה אלא אם הכישה והזמינה לנזק, וכן עקר (טור בשם הראב"ד והמגיד פ"ד דנ"מ). ויש אומרים דאפילו על הבהמה עצמה אינו חייב, אם נאבדה (טור).} ואם היה פתל רעוע, פטור מדיני אדם וחיוב דיני שמים.

42. אבן האזל חובל ומזיק ב'ג

אסרו בחדר וכו', הטור בס"י ת"כ כתב מדברי הרא"ש דדוקא בשהכניסו בחדר וסגר עליו. אבל היה כבר בחדר וסגר עליו ומנעו מלצאת הוא גרמא בנזקין ופטור, והמחבר פסק כן להלכה. ואני תמה על זה שהרא"ש כתב דהוי כמו פורץ גדר בפני בהמת חבירו ויצאה ונאבדה דפטור מדיני אדם. וא"כ הרא"ש לשיטתו דסובר שם דפטור. אבל הרמב"ם הא פסק בפ"ד מה' נז"מ דפורץ גדר בפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה אם היה כותל בריא חייב. וכן פסק המחבר בס"י שצ"ו ובודאי דה"נ חייב לדעת הרמב"ם אם נאבדה הבהמה וכ"ש הוא דהרמ"א הביא שם שיטות הסוברים דעל הבהמה חייב ועל נזקין פטור, וא"כ המחבר סותר שיטתו.

והנה הרא"ש כתב עוד וז"ל וכה"ג כתבו התוס' בפ' הנשרפין גבי כפתו במקום שסוף חמה לבוא או סוף צינה לבוא דפטור שאם הביאו ממקום אחר וכפתו שם חייב. והגר"א ז"ל בבאורו בס"ק ט"ז במש"כ המחבר אבל אם היה כבר בחדר וכו' כתב ע"ז כמ"ש בסנהדרין ע"ז א' סוף חמה כו' ועתו"ס שם ד"ה סוף כו' וכ"ש לענין נזקין דהא פליגי במצמצם בנזקין שם עכ"ל. ואפשר שבכונה כתב הגר"א ז"ל רק סוף דברי הרא"ש. אבל גם ראיה זו אינה מבין כלל דהתם הא טעמא משום שסוף חמה לבוא ועוד לא התחיל בו ההיזק וכמש"כ התוס' שם. וא"כ הכא לענין שבת דתיכף כשסגר אותו כבר הותחל ההיזק אינו דומה לסוף חמה לבוא אלא לכפתו בחמה ומת. אח"כ ראיתי שהפ"ח שם במש"כ הרא"ש במקום שסוף חמה לבוא כתב וז"ל. אבל במקום שהוא החמה חייב כדאיתא התם וצ"ל דברי היזקא טפי מדהזיקה באנדרונא, והוא תמוה דבודאי ברי היזקא שכשהוא אסור בבית לא ירויח.

ונראה דהרא"ש לא דימה דין היה בחדר וסגר עליו הפתח לדין סוף חמה או צינה לבוא. אלא דדין היה בחדר וסגר עליו למד מדין פורץ גדר וכמו שכתב דמה לי פורץ גדר ונאבדה ומה לי

גודר בפניה ומתה. ומדברי התוס' הביא רק להסביר דלא יקשה דא"כ גם בהביאו וסגר עליו כיון דבשעה שהביאו לא הותחל כלל הנזק. ומה שסגר הא סובר הרא"ש דהוי גרמא. ולזה כתב דכה"ג כתבו גבי סוף חמה לבוא דאף דכשכפתו שם פטור מ"מ כשהביאו וכפתו שם חייב ובתוס' כתבו שם בטעמא דמילתא דהוי כמו אשו משום חציו דמקרב הדבר אצל האש, ובסברת התוס' משמע דאף דהיכי דהוא מקרב בידיים מחייבין מ"מ במצמצם את הקריבה לא מחייבין. דבמצמצם לא אשכחן דחייב אלא כשמצמצם במקום הנזק ממש אבל לא כשמצמצם ומקרב עי"ז להאש. ומזה דן הרא"ש דה"נ כשעשה בו מעשה בידיים והביאו לסגרו לא מיחשב גרמא, ומצאתי שכן כתב להדיא ביש"ש וז"ל. אבל אם היה כבר בחדר וסגרו פטור דגרמא בנזקין הוא כמו פורץ גדר וכו' ואפ"ה הכניסו לחדר וסגרו חייב כמו שחולקים התוס' בפ' הנשרפים כפתו במקום שסוף חמה לבוא דפטור משום גרמא. מ"מ אם הביאו ממקום אחר וכפתו לשם חייב, ולהדיא דלא הפטור למד משם אלא טעם החיוב בהביאו. וא"כ ברור דלדעת הרמב"ם דמחייב בפורץ גדר ה"נ מחייב אף אם לא הביאו, וכן מוכח מלשון הרמב"ם.

רק דלשון הרמב"ם שכתב אסרו אפשר דכונתו אסר גופו דהיינו בחבלים או בשלשלאות דעשה מעשה בגופו. אבל סגר הפתח אפשר דגם הרמב"ם מודה דגבי שבת לא מחייבין משום גרמי דדין גרמי אינו אלא על נזק. ועיין במה שכתבתי בפ"ד מה' נז"מ הל' ג' במה דכתב הראב"ד על ד' הרמב"ם וכ"ש קם לה באפה דלדעת הרמב"ם במצמצם אינו חייב על גרמי. והוכחתי ממש"כ הרמב"ן דגרמי אינו חייב בשוגג אף דסובר דגרמי חייב מדינא. וא"כ מבואר לפי"ז דאף דלדעת הרמב"ם חייב בפורץ גדר משום גרמי אפשר דזהו רק על נזק ולא על שבת, ונמצא דברי הרמב"ם מבוארים דבאמת לא מיירי שהביאו ממקום אחר כדמוכח לשונו. אלא דמיירי דאסר גופו בחבלים והוי מעשה בגופו ואפשר דבזה יודה הרא"ש דלא הוי גרמא. נמצא דלענין דינא הרמב"ם והרא"ש אינם חולקים ודברי המחבר מיושבים:

43. גמרא בבא קמא נ"ו:ב'

אמר מר הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה היכי דמי אילימא דמטיא ליה פרום מצויה בדיני אדם נמי נחייב אלא דמטיא פרום שאינה מצויה.

44. רש"י בבא קמא נ"ו:ב'

ברוח שאינה מצויה – דמידי דלא סלקא אדעתיה היא.

45. רמב"ם שבת א':ו'

עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה שודאי תיעשה בשביל אותו מעשה, אף על פי שלא נתכוון לה, חייב, שהדבר ידוע שאי אפשר שלא תיעשה אותה מלאכה. כיצד, הרי שצריך לראש עוף לשחק בו לקטן, וחתך ראשו בשבת, אף על פי שאין סוף מגמתו להריגת העוף אלא לחתוך ראשו בלבד, חייב, שהדבר ידוע שאי אפשר שייחתך ראש החי אלא והמוות בא בשבילו. וכן כל כיוצא בזה:

46. יד פשוטה שבת א':ו'

כל מלאכה, וכל שכן מלאכה שנאסרה בשבת, יש לה תכלית; מעשה שאין לו תכלית אין לו שם מלאכה, ורבינו קראה "פעולת הבל" (מורה גכה), ומסביר שהיא פעולה שאדם עושה "בשעה שחושב" בענינים אחרים, והוא הנקרא "מתעסק" כמו שנתבאר לעיל.

מעתה כל מלאכה שמגמתה ניכרת מתוכה, אין זה אלא משום שסתם בני אדם מתכוונים לתכלית זו כאשר עושים מעשה זה. כאשר אסרה תורה מלאכה בשבת, אין האדם יכול לפטור את עצמו בכך שיטען "לא עלתה על דעתי שזאת היא מגמתו של מעשה זה". כל שדרך העולם לעשות מעשה זה לשם תכלית זו הרי התכלית מובנת מתוך המעשה. כל שנתכוון לעשות המעשה הרי המעשה מתייחס אליו, ואיפיון המעשה הזה כמלאכה הוא על פי המגמה הניכרת מתוכו שהיא התכלית המקובלת אצל כל העולם.

47. מרכבת המשנה שבת א':א'

המורם מכל הדברים דמתעסק היינו דבר שאיננו מתכוון לעשות כלל ודבר שאינו מתכוין מחשב לעשות אלא שאינו מתכוון לו ואפשר לעשות ההיתר בעולם זולת האיסור ופסיק רישא הוא היכא שבלתי אפשר בעולם לעשות זה ההיתר זולת האיסור משו"ה הו"ל כאלו מתכוון לאיסור

48. שו"ת הר צבי אבן העזר סימן כב

וחילוק זה בין גרמא בכוונה לגרמא בלא כוונה אנו מוצאים גם לענין שבת לענין דבר שאינו מתכוין בפסיק רישא, (דבלא פסיק רישא גם במלאכה בידים דבר שאין מתכוין פטור), דבמלאכה בידים פסיק רישא חייב, וגרמא פטור.

ונקדים בזה שיטת האבן העזר על שו"ע או"ח [סי' שכ"ח] לענין העמדת העלוקות, שכתב במסקנת דבריו דלהעמיד עלוקה אסור מן התורה, והוכיח כן מזה דקשה ליה אהא דאמרו [בשבת קכ"ב ע"א] מעמיד אדם בהמתו ע"ג עשבים בשבת, והא קיי"ל בחו"מ [סי' שצ"ד סע' ג'] העמיד בהמת חבירו ע"ג קמת חבירו אפילו בר"ה חייב נזק שלם דהוי מזיק בידים, וכיון דלענין היזק מקרי בידים ולא גרמא, א"כ אמאי שרי לעשות כן בשבת. ואין לחלק בין לענין נזיקין ובין לענין מלאכה, דהא אנן איפכא שמעינן, והוא בש"ס פרק הכונס [ס' ע"א] גבי אש שאין יכול להבעיר מעצמו ורוח הבעירתו, פטור. ופריך מ"ש מזורה ורוח מסייעתו דחייב בשבת. ומשני רב אשי שם, ה"מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא. והכי קיי"ל כרב אשי, ועל כן קיי"ל בחו"מ [סי' קנ"ה סע' ל"ד] בזורה גורנו ורוח מוליך המוץ ומזיק חבירו, פטור, שהרוח הוא שהולך עיי"ש. הרי אף דלענין היזק פטור, אפ"ה בשבת הוי מלאכה לחייב. וא"כ בהעמיד בהמת חבירו ע"ג קמת חבירו דחייב לענין היזק כמזיק בידים, ק"ו דנהוי מלאכה בשבת, ואמאי שרי לכתחילה בשבת.

ועל כרחק צ"ל דלענין נזיקין הכל תלוי אי ברי הזיקא או לא. לכן בהעמיד בהמתו על קמת חבירו חייב, משום דברי הזיקא, ובזורה ורוח מסייעתו פטור. אבל בשבת הכל תלוי במלאכת מחשבת, ע"כ בזורה ורוח מסייעתו דמחשבתו לברר מתוכו הפסולת ונעשית מחשבתו, אף כשהרוח מסייעתו

חייב, דהא נעשית המלאכה על ידו. אבל בהעמיד בהמתו ע"ג מחובר דאין כוונתו ומחשבתו על שום מלאכה רק שבהמתו תאכל ותמלא כריסה, ואין מחשבתו על המלאכה כלל, לכן פטור, כיון דהוא אין עושה כלום וגם מחשבתו לא היתה על המלאכה כלל.

ולפי זה נתברר בעלוקה (פייפקו) דעיקר מחשבתו שהעמידה כדי שתעשה חבורה באדם ושתמצוץ דמו - דמלאכה גמורה היא כדאיתא פרק ר"א דמילה, שפיר נלמוד בק"ו מזורה ורוח מסייעתו דפטורה בנזיקין ואפ"ה חייב בשבת, ק"ו לעלוקה דבכה"ג ודאי חייב בנזיקין - כמו מעמיד בהמה ע"ג קמת חבירו דהוי כמזיק בידים כמו שנתבאר, מכ"ש דהוי מלאכה בשבת וכו'. עיי"ש.

הנה כי כן מבואר מדבריו שהחילוק בין העמיד בהמתו ע"ג מחובר דפטור לבין העמדת עלוקה דחייב הוא כך, שבהעמיד בהמתו ע"ג מחובר הוא פטור משום דאין כוונתו ומחשבתו על המלאכה כלל [אע"ג דהוי פסיק רישא], והוא אינו עושה מעשה כלל [והוי כגרמא], ופסיק רישא בגרמא פטור. משא"כ במעמיד עלוקה יש לומר דעיקר מחשבתו שהעמידה כדי שתעשה חבורה באדם וכו'.

ומצאתי באבני נזר [או"ח סי' רל"ו אות ח'] שכתב: ומכאן נראה להוכיח דפסיק רישא חשיב מלאכת מחשבת לחייב הגורם, דלא כאבן העוזר גבי העמדת עלוקות.

ולעומת זאת בסימן קצ"ד על דברי הרשב"א שכתב דבירושלמי משמע שאפילו נעל ונתכוין לשמור הצבי, כל שנתכוין לשמור ביתו, אף שע"י כך ניצוד הצבי מותר. ובר"ן בשבת שם תמה עליו עיי"ש. והאבני נזר שם כתב ליישב דברי הרשב"א וז"ל, דלכאורה הוי גרמא כיון שאינו עושה מעשה בגוף הצבי, וכבר כתב הרא"ש ז"ל באהדקיה באנדרונא, דדוקא בהכניסו לחדר וסגר עליו החדר חייב, אבל אם נכנס מאליו וסגר הדלת עליו פטור, ופסק כן בשו"ע, וא"כ הכא נמי למה יתחייב בנעילת הדלת, הא כתיב לא תעשה כל מלאכה, הא גרמא שרי. ועל כורחין יש לחלק כדמחלק ר' אשי בבבא קמא (דף ס') בזורה ורוח מסייעתו, דאף דבנזיקין כהאי גוונא הוי גרמא, בשבת חייב משום דניחא ליה בהכי, דמלאכת מחשבת אסרה תורה ולהכי איכוין. והכא נמי כיון שנתכוין לצוד הצבי. משא"כ כשלא נתכוין הוי גרמא, ופסיק רישא לא מהני לחשוב גרמא כמעשה, וראיה מדברי אבן העוזר סימן שכ"ח במעמיד בהמתו על המחובר, אף דבנזיקין כהאי גוונא מזיק ממש וק"ו בשבת, אלא משום דעיקר מחשבתו לא היה לקצירה אלא שתאכל, ואף דפסיק רישא הוא, לא מהני להחשיבו במתכוין, עכ"ל. ויעוין הר צבי או"ח ח"א סי' קע"ד.

49. תוספות בבא קמא ס' ז'

והכא גרמא בנזיקין – מתוך כך נראה דאם שנים הביאו עצים ואור וליבו שניהם ואין בכל אחד כדי ללבות פטור ותימה הוא.

50. ערוך השולחן חושן משפט ת"כ:י"ג

(יג) הכניסו בחדר וסגר הדלת עליו ובטלו ממלאכתו אינו נותן לו אלא שבת בלבד אבל אם היה כבר בהחדר וסגר עליו את הדלת שלא יוכל לצאת הוי גרמא ופטור מדיני אדם כיון שלא עשה בו מעשה

ואפילו לדעת הרמב"ם שבסי' שצ"ז סעיף ט' ע"ש דהתם כיון דודאי תזיק הוי גרמי אבל ביטול מלאכה אינו אלא גרמא

51. גמרא בבא קמא כ"ו:

אמר רבה היתה אכן מונחת לו בתיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה לעננו נזקין סייב לעננו ארבעה דברים פטור לעננו שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה לעננו גלות פטור.

52. ר' חננאל בבא קמא כ"ו:ג'

ולעניין ד' דברין פטור – דכתיב והכה איש את רעהו באבן או באגרופ, אבן דומיא דאגרופ מה אגרופ דאית ליה ידיעה אף אבן דאית ליה ידיעה. נקוט האי כללא בידך דלא מיחייב בד' דברים אלא בתר ידיעה וכונה.

לעניין שבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה – פירוש מלאכה שמחשב עליה לעשותה.

53. יד פשוטה חובל ומזיק א':ט"ו

הרי שפתי הר"ח ברור מללו: "נקוט האי כללא בידך דלא מיחייב בארבעה דברים אלא בתר ידיעה וכונה". ברור הוא שהמושג "ידיעה וכונה" (וראה לעיל הלכה יא ד"ה אדם מועד ובהערה שם על לשון הר"ח), פירושו הוא ידיעה ברורה. כלומר, שהאדם מתכוין למעשהו ויודע את התוצאות הצפויות של פעולתו.

54. תשובות הרא"ש ק"א:ג'

שאלה ראובן היה לו חבית ברשות הרבים ומצא אבן וסמכה עליו בא שמעון ולקח האבן כי אמר שהיתה שלו ולא היה זה בפני ראובן למחרתו מצא ראובן חביתו שנשברה ושאל משמעון שיפרענה לו ומשיב שמעון אני לקחתי את שלי ועוד כי סמכתי באבן אחרת אף על פי שלא היה גדול כל כך היה בו כדי שתסמוך עליו.

תשובה ישבע שמעון שהוא כדבריו ויפטר אבל אין לפטרו מטעם גרמא בנזקין שאין זו גרמא דבריא היזק שודאי תתגלגל החבית אם אין לה על מה שתסמך ואין לפטרו מטעם שלקח את שלו דאע"ג דעביד אינש דינא לנפשיה היכא דאיכא פסידא מ"מ היה לו לשמור את של חברו בענין שלא יזוק כדאמרינן בריש פרק המניח (כ"ח) גבי שור שעלה על גבי חברו להרגו ובא בעל התחתון ושמט את שלו ונפל העליון ומת פטור אבל דחפו ומת חייב אף על גב דאיכא פסידא דבתם מוקמינן ליה אפילו הכי חייב משום שהיה לו לשמטו בנחת ולא שמטו גם בכאן היה לו לסמכה באופן שלא תשבר ואפילו לרב נחמן דמוקי לה במועד ואיכא למימר טעמא דסיפא הוא שחייב משום דליכא פסידא הכא נמי ליכא פסידא שלא היה מפסיד כלום אם היה ממתין עד שהיה תובעו בבית דין אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

(פרק ז' הלכה ז'), המסלק חייב נזק שלם כאילו שברו בידו, יעו"ש. מבואר מדה"ק שהטעם לחייבו הוא משום דע"י מעשה הסילוק שעשה הוה ברי הזיקא שישתבר, ונחשב כאילו שברו בידים ממש ולפיכך חייב, וכן צריך לומר גם כפורץ גדר בפני בהמת חבירו וכמ"ש הוא ז"ל דכוונתו הוא שתצא הבהמה ותזיק ויתחייבו הבעלים בנזיקה, וכיון שע"י הפירצה ברי הוא שתצא, נחשב זה כאלו הוציאו בידים ולא הוה גרמא בעלמא לשיטתו.

אלא שעדיין צריך ביאור דהא החילוק שחילקו הראשונים בין גרמי ובין גרמא הוא, שהגרמא אינו בגוף החפץ הנזק, וכמו שחילק הרמב"ן (בחידושיו בשלהי בבא בתרא), או שאין הנזק בשעת ההיזק, ולכאורה כאן בפורץ וגם לעיל בסילוק כרים וכסתות הלא חסרו תנאים אלו, ולמה חייב להרמב"ם ז"ל, ועכצ"ל **דכיון שכוונתו להזיק וכמו בפורץ גדר כדף שתצא** הבהמה ותזיק ויתחייבו הבעלים, ובהאי פירצה ברור הוא **שתצא** ס"ל להרמב"ם ז"ל דבהאי מעשה שפורץ הוה כמו שהוציאורה בידים ממש הואיל **וכוונתו**

הוא שתצא, וע"י הפירצה ברור הוא שתצא, הוה כמעשה מזיק ממש ולא כגרמא.

ואין תימה איך אפשר שע"י כוונתו נחשב למעשה, דמצינו כיוצ"ב ברמב"ם הלכות שבת (פרק י"ב הלכה ב'), ואם נתכוון לצרף חייב, דלכאורה קשה דהא הוה פסיק רישא, יעו"ש במגיד משנה דכאן תלוי בכוונתו, דאם לא נתכוון לעשות ממנה כלי לא שייך שם מלאכה דצירוף כלל, רק אם כוונתו לעשות ממנו כלי אז שייך צירוף וחייב, יעו"ש שהביא כן גם בקטימת קיסמין.

ולפי זה יובן שפיר החילוק בין ליסטים ובין פורץ, דבפורץ הואיל וחיובו של הפורץ הוא מפני שהוא רוצה שתצא ובזה שהוא פורץ ודאי שתצא לכן נחשב הוא כעושה מעשה שתצא ולפיכך לא הוה גרמא אלא כעושה מעשה, משא"כ בליסטים אינו רוצה שתצא, אדרבא כוונתו הוא לגנוב ולהכניסו לרשותו ולכן אף אם עשה מעשה פירצה ולא לקחה אלא השאירה מאיזה סיבה שהיא, אף אם יצאה והזיקה פטור הואיל ולא היתה כוונתו שתצא לא הוה אלא גרמא בעלמא, ודו"ק כי הוא נכון בס"ד.

סימן צ"ט

בדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, ופרומה דרב יוסף

דף נ"ו ע"ב

איתמר שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם דמי, רב יוסף אמר כשומר שכר דמי וכו', בההיא הנאה דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא לעניא הוה כשומר שכר וכו' ובמסכת סוכה (דף כ"ה ע"א), שלוחי מצוה פטורין מהסוכה וכו', ובגמרא מייתי טעמא משום דהעוסק במצוה פטור ממצוה.

הנה ראיתי כאן בהגהות מהר"ץ חיות שכתב שקשה לו קושיא חמורה, ותמצית דבריו לפי מה שכתבו בתוס' כתובות (דף מ"ט ע"ב ד"ה אכפיה), בחד תירווצא דבצדקה איכא תרתי לאוי, לא תקפוץ ולא תאמץ, ולפיכך בית דין של מטה נמי מוזהרין עלה ע"כ. וזה פשוט דמשום העוסק במצוה פטור מן המצוה לא פטרינן ליה אלא ממצות עשה, אבל על לא תעשה